

NENÍ KOMÍN JAKO KOMÍN

Rozhovor s Ing. Martinem Vonkou, Ph.D. (*1978), absolventem Stavební fakulty ČVUT, kde od roku 2005 působí jako vědecko-výzkumný pracovník a pedagog. Kromě toho podniká v oblasti energetického poradenství, je profesionálním fotografem a zakladatelem portálu fabriky.cz, který dokumentuje a popularizuje stavby průmyslového dědictví včetně komínů. A právě ty přivedly Ing. Vonku do našeho města, neboť v jeho připravované publikaci se objeví i libčický komín stojící ve firmě Screws and Wire, jenž byl kolem roku 1901 spolu s kotelnou postaven firmou Dvořák & Fischer, tedy majiteli původní libčické cihelny.

Jak jste se dostal ke komínům a proč zrovna k nim?

Pocházím z jižní Moravy, kde komínů sice moc nebylo, ale zrovna v našem městě jsem jeden vysoký v Královopolských strojárnách již od dětství obdivoval.

Je tam ještě?

Je, ale už nefunguje. Využívá jej telekomunikační společnost pouze jako nosič antén. Ale byly doby, kdy hutně vyfrkoval dým a já se na to rád díval. Fascinovala mě ta symbolika, kdy kouřící komín znamenal, že se pracuje. Vždy, když v půl třetí odpoledne skončila šichta, tak se město zaplavilo tisícem dělníků jdoucích domů a já byl z toho moře pracujících očarován. A jak se rozplynul poslední dým z komína, tak zmizely i davy dělníků.

To byl začátek vašeho kladného vztahu k továrnám?

Ano, postupně jsem začal tíhnout k průmyslovým stavbám a fenoménu zvanému fabrika jsem plně podlehl. Jelikož každá pořádná fabrika má komín, tak se k mému hobby přirozeně přidala i láska ke komínům.

Máme podobné vzpomínky, neboť v našem městě v dobách mého mládí byly dvě továrny s několika komíny a spoustou zaměstnanců. Když u nás tehdy ve dvě zahoukalo, městečko ožilo. Maminky spěchaly pro děti do školky a v obchodech se tvořily fronty. Čas tento kolorit smazal a komínů v Libčicích ubylo, až na ten jeden, který vás k nám přivedl. Proč zrovna ten?

Komín v bývalé šroubárně patří do skupiny českých unikátů – nese totiž na sobě vodojem, který postavila nejvýznamnější česká komínářská firma, která sídlila v Libčicích hned vedle. Ano, hádáte správně, je to všem libčickým pamětníkům dobře známá cihelna „A. Dvořák a K. Fischer“.

Je ten náš komín v našem obzvláště výjimečný?

V bádání kolem libčického komína jsem zatím na samém začátku. Hlavní průzkum teprve proběhne. Teď mohu jenom říci, že patří k těm hezcím z dosud dvaceti zachovaných. Jeho mohutné železobetonové krakorce, což je ta podpůrná konstrukce nesoucí vodojem, jsou velice působivé. Kouzlo mu dodává i autentická atmosféra okolních budov. Kdysi mu dělaly společnost ještě další tři komíny, ale ty už dnes bohužel nestojí.

Jsou vůbec nějaké komíny v naší zemi kulturní památkou?

Některé ano. Když zůstaneme u komínů s vodojemem, tak jeden, který je prohlášen za kulturní nemovitou památku, stojí v Praze ve Vysočanech. Celkově je památkově chráněných továrních komínů několik desítek, a to hlavně v souboru společně s továrnou. Ty nejhodnotnější památkářům zatím unikají, resp. čekají, až na jejich kvality někdo upozorní.

Čím jsou Fischerovy komíny tak dobré, že stojí dodnes?

Nedá se říci, že by něčím vybočovaly. Spíše nesou velice zajímavou historii rozsáhlé rodinné firmy, z níž první v řadě Ing. Karel Fischer v roce 1895 založil v Libčicích úspěšnou cihlářskou společnost spolu s Antonínem Dvořákem – stavitelem z Prahy.

Bylo by divu, kdyby tu nějaká cihelna nevznikla, když jsme měli v Letkách tak rozsáhlé naleziště hlíny.

Faktem je, že ještě před Fischerem tu bylo několik menších cihelen, které však jeho velký a moderní provoz zruinoval.

Je pravda, že libčická cihlářská hlína patřila k těm kvalitnějším?

O tom není pochyb. Právě proto se cihly, střešní tašky a komínovky z libčické cihelny staly záhy velmi vyhledávanými. Až do dnešních dnů je po střešních taškách „Letky Fischer“ poptávka, i když jejich výroba ustala už před čtyřiceti lety.

Ing. Vonka na šroubárenském komíně.

Foto: Hannah Bartíková

Znamená to, že kvalitní komínovky jsou jedním z důvodů, proč jsou Fischerovy komíny v Čechách ještě k vidění?

Nejen v Čechách, ale i v Bulharsku, bývalé Jugoslávii, Rumunsku, Polsku, Rakousku a Maďarsku.

Zajímavé, ale zůstaňme raději doma.

Na našem území stojí dodnes stovky Fischerových komínů jak ve městech ve velkých továrnách, jako jsou papírny, elektrárny, chemičky nebo teplárny, tak i v menších obcích a vesnicích v cihelnách, lihovarech či pivovarech. V nekrologu Ing. Vincence Fischera se píše, že jen on postavil snad na 1 600 komínů. Největší z nich dosahovaly výšky i 100 metrů – například v Semtině, Náchodě a Brně.

Vy zřejmě komíny z Fischerovy „dílny“ poznáte na první pohled, že?

Ne vždy je to tak snadné, ale u komínů menších podniků s výškou 20 - 30 metrů se často jednalo o typologicky podobné komíny. Ty měly osmiboký nebo oblé podstavec ukončený jednoduchou římsou a oblémy dřívkem z radiálních cihel. Konec dřívku býval zakončen římsou ze zaoblených cihel a navazující hlavice byla řešena vždy typizovaným výtvarným způsobem.

To je na mě moc složité. Já bych si asi nejdříve všimla toho ornamentu z barevných cihel. Je takto vyřešákový každý jejich komín?

Jak kdy, nejspíš záleželo na továrníkovi, kolik chtěl do nového komína investovat. Ten libčický tuto charakteristickou dekoraci zrovna nemá, ale když si zapamatujete tento ornament, tak Fischerův komín poznáte na první pohled, protože tato ozdoba na spodní části dřívku a pod hlavicí je něco jako jeho autorský podpis. Ale aby to nebylo jednoduché, tak Fischer s Dvořákem měli ještě pár dalších oblíbených znaků. A konkurenční komínářské firmy měly zase své, na první pohled podobné vzory. Tak abyste se v tom vyznala.

Už je to jisté – nevyznám, ale zajímalo by mě, kdo přišel na to, že lze do komína instalovat rezervoár vody?

Jako první začal umísťovat rezervoáry na komíny Otto Intze z Cách pravděpodobně už od roku 1886. Nádrž tak nepotřebovala vlastní kon-

strukci, komín to navíc stabilizovalo a voda byla chráněna před zamrznutím teplem od spalin. U nás se první takové komíny začaly objevovat počátkem 20. století a Fischer je pochopitelně také uměl postavit.

Kolik jich je v naší zemi ještě v provozu?

Dodnes jich stojí jen dvacet, přičemž plně funkční komín s vodojemem je pouze jeden v Mělníku. Pak jsou komíny, kde funguje jen vodojem jako třeba v Litovli a zde v Libčicích.

Když se z komína již nekouří, jak je možné, že v něm voda v zimě nezamrzne?

Voda v něm neustále cirkuluje, takže zamrznout ani nestihne. Tomu navíc přispívá konstrukce vodojemu, kde betonovou nádrž izoluje cihelná přízdívka se vzduchovou mezerou.

Staví se takové dvoufunkční komíny ještě v dnešní době?

Kdepak, dnes už se takové komíny nestaví. Lze spíše nalézt vodojem, který byl osazen na vrchol nefunkčního komína.

Předpokládám, že vylézt na komín není pro vás žádný problém.

To opravdu není, lezení na komíny patří k mému průzkumu. Nelze plně komín pochopit, aniž by s ním člověk nebyl fyzicky v kontaktu. Je třeba na něj vylézt, plazit se kouřovodem, osahat si jej i zevnitř a nebát se sazí. Komín se vám za to odvděčí. Poodkryje vám svá tajemství, ukáže stopy, které tam zanechali lidé, například na cihlách můžete uzříť otisky prstů, nebo dlaní dělníků, kteří cihlu vyráběli, uvidíte nápisy, které tam z různých důvodů někdo vyryl...

Uvědomuji si, že jste asi jeden z mála vědeckých pracovníků, který kouká na svět z komínů.

Skvělý výhled na fabriku a okolní krajinu je v mé práci něco jako bonus. Říká se, že nejhezčí pohled na svět je ze sedla koně, ale já razím heslo, že z komína. Na komíny lezu běžně. Je to moje práce, ale i koníček. Dodnes jsem měl tu čest vylézt a prozkoumat přes jeden a půl tisíce komínů.

Jaký máte názor na adrenalinový sport lezení po komínech?

Pokud tím myslíte aktivity Svazu českých komínářů, jehož členové lezou po komínech tzv. volnočasově, tak vezte, že všichni do jednoho řeknou, že se nejedná o adrenalinový sport. To není jako běh před rozzuřeným býkem. Na komíně vás nic nehoní. I já jsem členem svazu a musím říct, že tzv. lezba na komín je společenskou událostí. Sejde se parta dobrých lidí, kteří společně vylezou na komín, potěší se jím a pak jdou spokojeni domů.

Slyšela jsem o takových – promiňte mi to slovo - šilencích, kteří se dokonce nechali na komíně oddat.

Měl jsem tu čest být na komíně na svatbě dvěma komínářům a jsem si jist, že nikdo ve 120 metrech neměl v sobě adrenalin, ale zato pořádnou dávku endorfinu. Já bych je ale za šilence nepovažoval, jak k tomu pak přijde statečný oddávající a svědkové, kteří po komínech běžně nelezou? **Máte pravdu. Zaslouží si spíše obdiv. Zřejmě ze mě mluví čistá závist, protože já bych do 120 metrů nikdy nevylezla. Jak se vlastně tak vysoký komín čistí?**

Moderní komíny už kominíka nepotřebují, ale za starých dob byla jeho práce zejména tam, kde se topilo uhlím, nutná. Jen se nesměl bát výšek. V dobovém tisku jsou zaznamenány i případy, kdy kominík spadl, či spáchal v komíně sebevraždu.

Máte pocit, že klasickým cihlovým komínům už odzvonilo?

Určitě jim odzvonilo v tom smyslu, že žádný takový komín, jako dělali Fischerové, už nikdo nikdy nepostaví. Nejenže by nebyl v souladu s dnešním pojetím průmyslové architektury, ale už u nás nikdo nevyrobí komínovky neboli radiální cihly, ze kterých se komíny stavěly posledních

Hlavice komína s Fischerovými ornamenty z barevných cihel Z archivu M. Vonky

sto let. Ačkoli jeden hvozdový komín byl v současnosti postaven. Najdete jej v nově konvertovaném pivovaru v Plasích, kam byl de facto přestěhován z Hořesedel, kde jeden původní rozebrali. Já jsem osobně rád, že neodvzvonilo alespoň těm, které se dochovaly do dnešních dnů.

Často vidáváme v televizi zprávy o tom, jak pyrotechnici perfektně odstřelili nějaký komín a jak jsou místní občané zklamaní, že jim zmizela vzpomínka.

Stále se boří. Každý rok je takových smutných událostí na desítky. Zbořit komín sice není zločin, ale zločinem je učinit tak bez rozmyslu. Naštěstí řada majitelů si jejich hodnoty uvědomuje nebo k nim mají osobní vztah a snaží se je zachovat pro příští generace.

A to že místní zamáčknu sentimentálně slzu, je normální. Pod komínem pracovali celý život, koukali na něj z okna, prožívali lásky, scházeli se u komína... Byla to přece jen konstanta jejich života.

Ještě bych se chtěla zeptat na tu publikaci, na které pracujete. Kdy vyjde, jak se bude jmenovat, kolik bude mít listů a kde se dá koupit?

Kniha zatím s pracovním, ale výstižným názvem „Továrni komíny“ by měla vyjít do konce roku 2014. Bude obsahovat asi 100 stran textu a velké množství dokumentačních fotografií. Distribuovat se bude prostřednictvím Výzkumného centra průmyslového dědictví, v rámci kterého kniha vzniká.

Až dopíšete Továrni komíny, co bude tématem vaší další práce?

Stále komíny. Je to práce a koníček na celý život. Knihou se můj výzkum neuzavírá, stále bude po čem bádát, hledat a odpovídat si na otázky, které nám komíny kladou. Každý má svůj příběh a těch příběhů bylo a je zatím odhaleno vskutku malé množství.

Takže další kniha?

Ano, v roce 2015 se můžete těšit na knihu o komínech s rezervoáry, která bude výsledkem projektu, kterému se společně s několika kolegy věnuji.

A bude v ní i ten náš?

Samozřejmě, že ano. Za tím účelem se na jaře budeme věnovat jeho průzkumu, na kterém jsem se s Ing. Kosíkem, ředitelem firmy Screws and Wire, domluvil.

Pomohlo by vám, kdyby se místní občané ponořili do svých starých fotografií a podívali se, zda v nich nenajdou nějaké historické pohledy na cihelnu či šroubárnu, nebo dokonce jejich komíny?

To bych byl moc rád, protože ve státních a jiných archívech se toho bohužel dochovalo jen malé množství. Třeba je tu v Libčicích někdo, jehož předek některý z komínů pomáhal stavět, nebo pracoval v cihelně a má živé vzpomínky na výrobu nebo na někoho z rozsáhlé rodiny Fischerů. Všechny nové informace, dokumenty a fotografie mohou pomoci v dalším bádání a v šíření slávy této významné podnikatelské rodiny národního významu.

Děkuji, že jste nám poodhalil roušku tajemství komínu, který je po generace dominantou našeho města, a budeme se těšit na závěry vašeho průzkumu. Kdo ví, možná jednou bude i ten náš kulturní památkou.

Hannah Bartíková

Celkový pohled na bývalou cihelnu se čtyřmi komíny (vlevo) a šroubárnou s komínem s vodojemem a jeho třemi „bratry“ ze stejné Fischerovy rodiny. Z archivu M. Vonky

Prosíme čtenáře, aby nám poklady ze svých archivů k tomuto tématu zapůjčili a nechali je v podatelně města. Předem za ně děkujeme a slibujeme, že je neporušené obratem vrátíme. Můžete-li je naskenovat, tak je prosím zašlete spolu s případným komentářem na e-mail: hannah.bartikova@hbart.cz.